

KAS SAMBLA ALL ON KODUPESA?

Hasso Krull. Mõistatuse sild. Kirjutisi aastatest 2009–2016. [Tartu]: Kaksikhammas, 2016. 416 lk.

„Müüt on mõistuse pesa,” ütleb Hasso Krull selle raamatu sissejuhatuses. Teekonda sinnani mõõdab ta eksplitsiitsuse ja implitsiitsuse teljel, sest tulevik on mõistatus, ja mõistatus ise implitsiitsuse võrdkuju (lk 8). Sild aga kujutab endast müütilise kommunikatsiooni sümbolit, mis alati viib teisele poole (lk 302). Nii on igal asjal kaks otsa ja me peame teadma, mida me tõeliselt tahame. Süvaökoloogia rajaja Arne Næss'i „Elu filosoofiale” tuginedes näitab autor, kuidas kosmilisel sillal saavad kokku possibilism (võimalikkus) ja determinism (ettemääratus). Ennast arvab ta kahtluseteta possibilistide kilda (lk 27, pikemalt tõlketeooria kontekstis lk 210–214). Ent ajaloost teame, et possibilistideks nimetasid endid ka üle-eelmise sajandivaheajate uuendusmeelsed prantsuse sotsialistid. Munitsipaalsotsialistid. Lähemalt allpool, kuna ajalooteadusega ei ole Krullil just soojad suhted.

Siinkohal nentigem, et kirvega on „Mõistatuse silla” autor juba proovinud loomislugude labürindis end tulevikku murda, nüüd proovib hambaga. Kaksikkirves oli labürindi sünni juures, pärast vahendas trükisõnas Krulli luulet ja mõttetarkusi. Kirjanik ise tegi teel müütide algkodu suunas mitmeid vahepeatusi, et luua oma ruum, kus küpseda. Noid peatusi nimetab ta *pesadeks* (lk 13). Kui poeemi Demeetrist sai taas viljakusjumalanna Demeter, tehti esimene peatus jumalanna pesas, kus kodustati mütopoeesia. Siis tuli üks suurem Pesa, milles leidis oma koha poeetiline Muna. Kuid pesamuna ei püsi ju kusagil paigal

ning otsib kõikjalt õiget kodupesa. Nii sattuski ta teele Kaksikhammas, mis teatavasti on sammal ja kuulub taime-riiki. Kas sambla all või varjus peitub ka müütide arvatav algkodu, ei tea vist isegi Krulli kodustatud trikster. Kindel on üksnes see, et „tähen-
dus asub kusa-
gil sõnade ja asjade vahel” (lk 200), nagu Gilles Deleuze'i järgides kinnitab Krull Peeter Sauterile antud intervjuus. Ning Kaksikhambast on seni proovitud vaid ühte poolt!

Viidatud intervjuus teatab autor muuhulgas, et triksteri hüpotees on alternatiivne (minu sõrendus siin ja edaspidi – A. O.), kosmoloogia ja mõistatuse tema keelemänguline vaste (lk 207). Kena – nooruses määratles Hasso Krull end kui alternatiivset luuletajat, nüüd siis on ta samaväärne kultuuriteoreetik! Ikka alternatiivsus ennekoike, olgu või utoopiline. Mina nimetan seda raamatut pärimusfilosoofiaks. Krull tsiteerib eeskätt filosoofe, eesti omasid arvustabki ning Margus Oti terminid *väesolev* ja *käesolev* teevad temaga kogu mõttematka kaasa.

Kuid algab kõik ikkagi luulest.

I

„Mis on luule?” küsib autor algatuseks ja resümeerib samas eneserefleksiooni korras: „Luuletus on keele laps ja ta tähendus on alati ennustamatu” (lk 18). Kunst kunsti pärast on seejuures vältimatu algtingimus ning luuletus saab kujuneda ainult iseendakujuliseks (lk 55).

Samas on žanripiirid murtud ja me elame rütmitaju minetanud vabavärsi vohamise ajal. Kaur Riismaa loomingul näitel sedastab Krull, et värsstekst

kujutab endast tunnusteta luulet (lk 98), ning tsiteerib samas oma eakaaslast Märt Väljataga: „Luuletus on ridadeks jagunev lühitekst, milles semantilised ja häälduspausid ei tarvitse kokku langeda.”¹ Proosa aga olevat lihtsalt „värsi kaotanud halb luule” (lk 21).

Seejuures eristab Krull kolme võimaliku poeetilist hoiakut: aristokraatset, proletaarset ja eremiitset. Viimast iseloomustab ta Marko Kompuse luule põhjal kui eraklust, millega kaasneb hästi läbi mõeldud loomekava. Proletaarset poosi esindab muidugi antilüüriline (:kivisildnik koos oma Jumalast Ilmutatud koolkonnaga. Raskem lugu on aristokraatse hoiakuga, mida esindama on valitud üksainus, ent hea raamat – Tõnu Õnnepalu „Lõpetuse ingel”. Jah, ses teoses leidub luuleridadesse murtud teksti, kuid teatri ja draamakunsti allhoovusi on seal rohkem. Ometi suudab Krull veenda, et see raamatuke on „minasust ületava luule manifest” (lk 40)!

Samale väitele osundatakse ühes hiljutises kriitikaülevaates, ent noored uurijad lisavad kohe: „Lõpetuse ingel” on „kriitika *par excellence*”² ja kutsuvad nõnda kurja karja. Kui tõsimeeli pannakse ühte patta autorimääratluse ta poeetiline proosatekst, luule ja kriitika, siis näitab see üksnes eesti kirjanusteooria nutust seisu. Pole ka midagi imestada – toda vaeslast loobitakse küll semiootika, küll kultuuri- või rahvusteaustuste rüppe, ent süüa ei anta talle enam kusagil! Võõrastele on ta võõras, omadele veel võõram.

Hasso Krulli kiituseks peab ütlema, et üheski oma tekstis ei lahmi ta umbropsu, vaid esitab terviklikke mõttekäike või läbitunnetatud luuleridu, vahel ka õrritab lugejat. Isikupärase luuletõlkijana paneb ta algajaile südamele, et tõlkija „ei tohi olla algupärandi ori” (lk 217). Oma väidet näitlikustab ta selles raamatus Paolo Cavalieri „Loomavaidluse” eestindusega ja Annick Loui-

silt pärineva ülevaatega Jorge Luis Borgese tõlkekäsitlusest, mis ilmselt on talle endale lähedane. Raamatu filosoofilise alatooniga sobivad mõlemad.

Arvustajana astub Krull lugeja ette harva ja siis ka mitte tavapärasel moel, vaid autori (vist eranditult luuletaja) loominguga tervikkäsitlusega. Seekord räägib ta kõigepealt Andrus Kasemaa afektidest ja võrdleb tema ning Triin Tasuja anarhilisi lausujahääli. Kui Kalju Kruusa „mägede mägemus” (lk 97) välja arvata, siis ongi Krulli tekstis luubi all just noorema põlvkonna luule. Mart Kanguri värsse iseloomustab ta kui keeleusalduse luulet, kus „tavaline on ebatavaline” (lk 91), Kaur Riismaa tabab ajarännult. Täpne, aga ka mõnusaltsalt muigamapanev on Sveta Grigorjeva modernse esikkogu iseloomustamine just litootese (terminina vist Krulli lemmikkujund) ja antikliimaksi kaudu. Tõnis Vilu senises loomingus näeb Krull tardumusse venitatud avaust, mis viib postapokalüptilise utoopilise aega, ja lisab, et „apokalüptiline meeleolu ongi tänapäevase elutunde põhitoon” (lk 121). Seejuures tunnistab autor teisel: „Teatav traditsionalismi aeg on tulekul; mulle meeldiks kõige rohkem, kui see oleks traditsiooniline modernism, Kaplinski või Mikhelsoni laadis” (lk 177). Tema iidolite nimed on välja öeldud! Maailmakirjanduse kontekstis võib sama rida jätkata raamatu motos tsiteeritud inglise avangardisti J. H. Prynne'i nimega. 1936. aastal sündinud Jeremy Harvard Prynne on meie Mats Traadi eakaaslane, ka luulesse tulid nad ühel aastal (1962) ja sarnases stiilis.

Praegu on huvitav täheldada, et just Jaan Kaplinski oli esimene, kes Hasso Krulli loomisloopeemile „Meeter ja Demeeter” (2004) tunnustust avaldas.³ Ene Mikhelsoni loominguga kohtu ütleb Krull ise, et tema luule on mälujälgede luule ja proosa mälujälgede proosa, aga tema ütle matajätmistes aimub esivanemate muistse kogemuse hõngu (lk 135–136). Läänud aastal pani Krull kokku

¹ M. Väljataga, Mis on luule? I. – Keel ja Kirjandus 2013, nr 3, lk 167.

² J. Susi, P-R. Larm, Me kiretu kirjanduskriitika. – Keel ja Kirjandus 2017, nr 3, lk 161.

³ J. Kaplinski, Hasso Krulli rõõmus fatalism. – Vikerkaar 2004, nr 12, lk 120–123.

mahuka valikkogu Mihkelsoni luulest (1976–2010) ja kirjutas sellele huvitava järelsõna, mis õigupoolest pidanuks ka siia raamatusse mahtuma. Kuid läks teisiti ja iseseisva artiklina ei ole autor oma käsitlust kunagi avaldanud. Ometi pälvib ta mullu sellesama, koostatud raamatust lahutamatu järelsõna eest Kulka artiklipreemia. Žürii otsust vaidlustamata sunnib sama kirjatüki tsiitaadi- ja viiterohkus siiski nentima, et tõe huvides pidanuks tubli kolmandik auhinnast minema Aare Pilvele.

II

Järelsõna Mihkelsoni valikkogule lõpeb koostaja loomingu kontekstis väga tähelepanuväärse nendinguga: „[...] ajalugu on juba võsa all, ajalugu läks metsa.”⁴ Ma loodan, et Valdur Mikita lingvistilisse metsa, kuhu ta Krulli sõnu kasutades „kukub kui oma sokiauku”. Et Mikita hulbib pärimusfilosoofina ise sama sokiaugu teisel serval, olen ma tema triloogiast kirjutades juba märkinud.⁵ Sealjuures peitub Mikita isiklik mõttepesa sünesteesias, Krulli oma kosmoloogias. Selles, et „kultuur ei ole pelgalt ajaloo osa ja müüt on tähtsam kui tõde” (lk 361), asuvad nad ühel seisukohal. „Ajaloos terrorile” (Mircea Eliade) vastandab Krull pärimusliku mõõtme ja esitab oma vaate Eesti ajaloole kui esivanemate kultuse Suurele Litootesele.

Otse mõtteteaduse maile juhib Margus Otilt pärinev teose esimene moto „Alus on sula”, millele Krull Oti esimesest väekirjade-raamatust (2015) kirjutades lisab: „Sula ongi alus” (lk 164). Nii koorub välja omalaadne sulamisfilosoofia, mis näikse iseloomustavat mitut 1960. aastate keskpaigast peale ilmale tulnud põlvkonda.

⁴ H. Krull, Redel varemete kohal. – E. Mihkelson, Kõik redelid on tagurpidi. Valik luuletusi 1976–2010. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2016, lk 327.

⁵ A. Oja, Valdur Mikita ulguvad rehad. – A. Oja, Kajaloodi vari. Artikleid ja arvustusi 1989–2016. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2016, lk 336.

Nende taevast oli praegusest sinisem ja rohi rohelisem just N Liidus alanud sula aegu, mis sisendas lootust vabadusele. Kuigi nad nägid, kuis ajutine sula pidi veel enne N Liidu kokkuvarisemist andma maad stagneerunud jääkamaile, säilis neis lootus uuele ja kestvale sulajale. Paraku näitab juba veerand sajandit püsinud oma riik tänastele keskealistele üha kindlamini jäätunud paigalseisu märke. Ometi leiavad meie „sulamisasjatundjad”, et neid segab elu edasikäigus just kuulumine eesti rahvusesse! Räägitakse utopilisest kosmilise mõõtme võtvast uuest ärkamisajast (Hasso Krull), isamaa-imperatiivi ületamisest (Leo Luks), eestlase enesekoloniseerimisest (Aare Pilv). Nii tahe-takse „ümber löigata” (Mihkel Mutt) mitte Eestit, vaid eestlast ennast.

Kitsamalt kirjandusse puutuvalt ütles Karl Martin Sinijärv kord sõna „etnofuturism”, millele Kajar Pruul vastas „etnosümbolism”. Tagasivaates noile aegadele tõstab Krull õigustatult esile võro vaimu ärkamist ja emaemade tähe all sündinud Kauksi Ülle eksperimentaalsust, mille ugrimugrinduses näeb ta Oskar Loores perspektivismi valguses soome-ugri müüdi ellutõstmist. Et kõikvõimalikke isme ja muid vähekasutatavaid võõrsõnu tuleb ühe raamatu jaoks kokku liiga palju, on filosoofide üldomane stiil, mille nimeks võiks olla *literatrism*, sest argikõnes nad ise nii ei räägi. Etnosümboliste esindavate arbutuste kohta mainib „Mõistatuse silla” keeletundlik autor, et nende eesti keel on „ilus, aga surnud keel” (lk 218). Kas sõnad *emantsipatoorne* (pro vabastav, lk 362) või *numinoosne* (jumalaväelise tähenduses, lk 28), rääkimata kreeka algupära matkivast *meioosis*’est (pro meioos, lk 345) peavad esindama elavat eesti keelt? Ja lk 123 kirja pandud *pre-sentistlik kosmos* võiks maakeeli tähendada presendiga kaetud ilmaruumi!

Pigem on kõik kokku üksainus *épater le bourgeois*, nagu ka mitmeti heietatud mõttekäigud laadis „tõeline Eesti kultuur on viletsuse pornograafia” (lk 344). Kui needki näited esindavad „etnofuturismi 2.0”, mida Krulli loomingust nägi

tõusvat Aare Pilv,⁶ siis tekib eesti kirjan-
dusloo foonil küsimus, mis see õieti peab
olema. Kas ohverdet konn tulevikus või
lendavad sead ilma tulevikuta? Etnos
jääb mõlemal juhul ellu, aga rahvus
olevat pelgalt „historistlik konstrukt-
sioon, mida teevad ajaloolased” (lk 275).

Kisub vägisi poliitika maile, aga
Hasso Krull hindavat ainult sunduseta
poliitikat, mis antropoloog Pierre Cas-
tersi järgi „saab toimida ainult ühis-
konnas, kus ajalugu ei toimi” (lk 268).
Alternatiiv on jälle leitud, rahvusriigile
vastandatakse riigita rahvad (antud
juhul bušmanid ja Põhja-Ameerika
indiaanlased). Oma artiklile Looritsast
on Krull „Mõistatuse silla” tarbeks kirju-
tanud pika joonealuse lisamärkuse, kus
ta sotsioloog Ulrich Becki tarkusele tugi-
nedes selgitab: „Kosmopolitiseerumine
on tänapäeval ühtaegu paratamatu ja
hädavajalik protsess” (lk 321).

Õigupoolest polnuks seda lisamärkust
tarviski, piisanuks ainult Krulli huma-
nitaarinstituudi kolleegi Marek Tamme
tunnustava arvustuse lugemisest Krulli
kaksikkogumikule „Pesa. Muna”, mis
kohe algul teatab: „Hasso Krull on meie
ainus kosmopoliitiline filosoof.”⁷ Tamm

rõhutab, et kosmopoliitika ja kosmo-
politismi vahele ei saa panna võrdus-
märki, ning teatab, et „kosmopoliitika
on teaduslik tegevus uue universaalse
korra loomisel”. Kusjuures tema allikas
on uuem kui Krulli tsiteeritud Beck.
Nimelt kirjutab Belgia teadusfilosoof
Isabelle Stengers (sünd 1949) selle küm-
nendi algul antropoloogiapiibli „Cosmo-
politics”, mis peatselt rändas Ameerika-
kasse ja on nüüd kõigile huvilistele netis
inglise keeles kättesaadav.⁸

Ent kus on kirjas „poliitika”, ei saa
teksti politiseerimisest üle ega ümber.
Hasso Krull eelistab „sunduseta poliiti-
kat”, seega võime termini „kosmo-
poliitika” vabalt tuletada ajakirja Cos-
mopolitan nimest. Niisiis: Krulli rah-
vuse- ja ajalooväline universaalkosmos
on uus moeajakiri. Meestele ja filosoofi-
dele. Kui aga tõsiselt, siis loomislood olid
ja jäävad ning silla sambad on endiselt
vees. Kui kivid olid veel pehmed, siis
aitas Krullil labürindis orienteeruda
Ariadne punane lõng. Nüüd on kivid
ammu sammaldunud, ent sambla alt
juba sulab ja Kaksikhamba teine pool on
kasutamata.

ARNO OJA

⁶ A. Pilv, Muisus ja muistatus. Etnofutu-
rism 2.0. – Looming 2015, nr 4, lk 577.

⁷ M. Tamm, Pesapunumine: Hasso Krulli
kosmopoliitika. – Sirp 2. V 2014, lk 12.

⁸ <http://www.upress.umn.edu/book-division/books/cosmopolitics-i>